

ALIMENTY NA PSA I PRAWO DO OPIEKI NAD NIM – PRZEŁOMOWY WYROK W HISZPANII. CZY TAKIE ROZSTRZYGNIECIE JEST RÓWNIEŻ MOŻLIWE W ŚWIECIE POLSKIEGO PORZĄDKU PRAWNEGO?

ALEKSANDRA JULIA ZUCHAŃSKA *

Streszczenie

Celem pracy jest omówienie przełomowego wyroku orzeczonego w Hiszpanii, który może zapoczątkować nową linię orzecznictwa w sprawach rozwodowych oraz alimentacyjnych w systemie prawa kontynentalnego w zakresie relacji oraz więzi człowiek – zwierzę domowe. W szczególności zostanie tu przedstawione zagadnienie możliwości orzeczenia alimentów na psa i zagadnienie przyznania prawa do opieki nad czworonogiem jednej ze stron procesu w ujęciu hiszpańskiego porządku prawnego. W pracy przybliżone zostaną hiszpańskie przepisy prawne, na podstawie których wydano wspomniany przełomowy wyrok. Artykuł porusza również tematykę sytuacji prawnej zwierzęcia domowego w myśl prawa polskiego oraz kwestie związane z dylematem, czy podobne rozstrzygnięcie, jak w Hiszpanii, jest możliwe do orzeczenia przez polski wymiar sprawiedliwości.

Słowa kluczowe: pies, alimenty, opieka prawna, rozwód, dobrostan zwierząt, prawa zwierząt w rodzinie

* Studentka V roku prawa na Uczelni Łazarskiego w Warszawie (Polska), e-mail: a.zuchanska@medifarma.pl.

DOG MAINTENANCE AND THE CUSTODY OF PET – A LANDMARK JUDGMENT IN SPAIN. IS SUCH A DECISION ALSO POSSIBLE IN THE LIGHT OF THE POLISH LEGAL ORDER?

Abstract

The aim of the work is to discuss the groundbreaking judgment adjudicated in Spain, which may initiate a new line of jurisprudence in divorce and maintenance cases in the continental law system in the field of human-animal relations and ties. In particular, the article will present the issue of the possibility of awarding alimony for a dog and the issue of granting the right to care for a quadruped one of the parties to the trial by the Spanish legal order. The work will approximate the Spanish legal provisions on the basis of which the aforementioned landmark judgment was issued. The article also discusses the legal situation of a pet animal under Polish law and issues related to the dilemma or a similar solution, as in Spain, is possible to be ruled by the Polish justice system.

Key words: dog, maintenance, legal custody, divorce, animal welfare, animal rights in family

1. ZAGADNIENIA WPROWADZAJĄCE

Od zarania dziejów ścieżki ludzi oraz zwierząt krzyżowały się, wiele śladów wskazuje, że pierwsze próby udomowienia wilka miały miejsce jeszcze w okresie plejstocenu, czyli nawet ok. 40 tys. lat temu. Powszechnie przyjmuje się, że pierwsze udomowienie zwierzęcia miało miejsce od ok. 12 tys. do 10 tys. lat temu i tym zwierzęciem był właśnie pies. Przez tysiąclecia ludzkość niejednokrotnie dowodziła swej życzliwości względem zwierząt. Przykłady potwierdzające pozytywne nastawienie można odnaleźć m.in. w określaniu ich braćmi mniejszymi przez św. Franciszka z Asyżu, wykupywaniu zwierząt w klatkach, a następnie wypuszczaniu ich na wolność przez Leonarda da Vinci. W dzisiejszych czasach wielu celebrytów będących ambasadorami organizacji typu WWF wykorzystuje swoją popularność i rozpoznawalność, by uświadamiać społeczeństwo, a tym samym wyczulać je na bieżące problemy otaczającego nas świata. Należy podkreślić, że w XXI wieku mimo ciągłego postępu technologicznego, rozwoju świata, jak również świadomości społecznej nie każdy okazuje tyle sympatii zwierzętom. Te często wykorzystywane są w procesach badań klinicznych, testów kosmetycznych czy nawet były skazywane na śmierć w kosmosie, tak jak słynna Łajka. O wyżej wymienionych przeze mnie przypadkach wiele osób może stwierdzić, że na te krzywdy nie ma bezpośredniego wpływu ani przełożenia. Nie zmienia to faktu, że każdego roku w samej Polsce do schronisk trafia wręcz przerażająca liczba zwierząt, a na to człowiek ma już wpływ. Oficjalne statystyki publikowane przez Główny Inspektorat Weterynarii¹ obejmują liczby psów i kotów znajdujących się w schroniskach po każdym roku. W ostatnich latach liczby te prezentowały się tak.

¹ <https://www.wetgiw.gov.pl/nadzor-weterynaryjny/schroniska-dla-bezdomnych-zwierzat> (dostęp: 16.02.2025).

Rok	Liczba zwierząt w schroniskach
2019	105 188 psów i 31 116 kotów
2020	92 422 psy i 32 507 kotów
2021	82 316 psów i 33 367 kotów
2022	84 008 psów i 34 050 kotów
2023	81 778 psów i 35 391 kotów

Na podstawie powyższej tabeli można dostrzec i pojąć skalę problemu, z którym mierzy się Polska, jednakże nie jego podłoże. O najnowszym powodzie porzucania zwierząt informuje w wywiadzie z portalem Business Insider Aleksandra Cukier, rzeczniczka wrocławskiego schroniska, która stwierdza: „Coraz więcej zwierząt trafia do schronisk z powodów ekonomicznych, bo przez wzrost cen właściciela po prostu nie stać na karmę czy weterynarza”². Taka tendencja jest zauważalna również w innych krajach, gdyż rosnące ceny i wszechobecna inflacja to poważny problem i rzeczywistość wielu mieszkańców rozwiniętych państw świata. Codzienne trudności z tym związane i próby rządów, by się im przeciwstawić, powodują, że niejednokrotnie pomijane są istoty, które nie tylko nie mają prawa głosu, ale i głosu samego w sobie, a tym samym możliwości obrony. My jako ludzie, a w szczególności ustawodawcy, powinniśmy działać oraz wypowiadać się w ich imieniu głośno i wyraźnie na tematy związane z ich potrzebami. Na szczęście można znaleźć wyjątki, a państwem dbającym o status prawny zwierząt jest Hiszpania, w której władze, dostrzegając kłopotliwą dla zwierząt sytuację, zdecydowały się na podjęcie działań. Niejedna osoba uzna je w pewnym sensie za pionierskie, a zarazem daleko idące, może i nawet radykalne kroki polegające na zmianie przepisów prawnych, które określają zwierzę jako istotę czującą i rozumną. Biorąc jednakże pod uwagę coraz częstszą chęć społeczeństwa do zastępowania dzieci zwierzętami, które mają pełnić ich funkcję, nowe przepisy prawne nabierają na znaczeniu. Walka o czworonoga na wokandzie ma możliwość w przyszłości stać się codziennością, gdyż jak wskazują prawnicy zajmujący się sprawami rozwodowymi, „Sądy coraz częściej pochylają się nad kwestią opieki nad zwierzętami po rozstaniu stron” (tak mówi adwokat Aleksandra Kurska³). Natomiast dr hab. Tomasz Justyński uznał, że „Znakiem czasu jest jednak inne zjawisko. Mianowicie spór o wspólnego dotychczas czworonoga domowego”⁴. Należy także podkreślić, iż prawnik ten już w 2010 roku dostrzegł problem braku regulacji prawnej dotyczącej powierzenia opieki i ustalenia kontaktów rozwiedzionych małżonków z ich dotychczas wspólnymi zwierzętami domowymi, stwierdzając, iż „rozwód może zatem rodzić potrzebę orzekania przez sąd nie tylko o przyznaniu czworonoga jednemu z rozwodzących się małżonków,

² Business Insider, *Schronisko pełne psów i kotów. Coraz więcej zwierząt trafia do nas z powodów ekonomicznych*, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/schronisko-pelne-psow-i-kotow-coraz-wiecej-zwierzat-trafia-do-nas-z-powodow/1vpe8hm> (dostęp: 16.02.2025).

³ <https://www.prawo.pl/prawo/dzielenie-zwierzat-po-rozwodzie,521247.html> (dostęp: 16.02.2025).

⁴ <https://www.rp.pl/opinie-prawne/art261491-tomasz-justynski-rozwod-hipoteka-i-wspolny-pies> (dostęp: 16.02.2025).

ale również kontaktach zwierzęcia z drugim z małżonków”⁵. W związku ze spotęgowaniem się takiej tendencji w społeczeństwie ilość sporów sądowych dotyczących zwierząt domowych oraz ustalenia kontaktów z nimi będzie wzrastać w sprawach rozwodowych.

2. PRZEPISY DOTYCZĄCE OCHRONY PRAW ZWIERZĄT W HISPANII

Na wstępie należy zauważyć, iż kluczowe zmiany w zakresie norm prawnych mających na celu ochronę praw zwierząt w hiszpańskim porządku prawnym nastąpiły już po ogłoszeniu przełomowego wyroku sądu pierwszej instancji – stan faktyczny sprawy przybliżyć w dalszej części tej pracy. Zdecydowałam się na taki zabieg, by każda osoba czytająca ten artykuł niezależnie od stopnia zaznajomienia z kulturą hiszpańską mogła w pełni samodzielnie ocenić, czy tego typu rozstrzygnięcie jest w jej opinii słuszne, a także czy taka linia orzecznicza powinna być kontynuowana. Hiszpański ustawodawca, tak jak i polski, uchwalił ustawę poświęconą ochronie praw zwierząt. Nosi ona nazwę *Código de Protección y Bienestar Animal*, co w tłumaczeniu z języka hiszpańskiego na język polski oznacza *Kodeks ochrony i dobrostanu zwierząt*. Celem powstania tego aktu prawnego oraz jego wszelkich nowelizacji było zagwarantowanie humanitarnego traktowania i ogólnie pojętego dobrostanu wszystkich zwierząt w Hiszpanii, niezależnie od ich gatunku i tego, czy są one uznawane za zwierzęta domowe czy dzikie. Warto podkreślić, iż hiszpański ustawodawca wielokrotnie w tekstach prawnych definiuje zwierzę poprzez użycie wyrażenia *seres sintientes*, które po przetłumaczeniu z języka hiszpańskiego na język polski oznacza *istoty czujące*. W 2023 r. hiszpańskie władze przyjęły ustawę 7/2023 z dnia 28 marca o ochronie praw i dobrostanu zwierząt⁶ stanowiącą regulację horyzontalną do Kodeksu ochrony i dobrostanu zwierząt⁷, wprowadzającą nowe normy prawne, które przede wszystkim miały na celu odniesienie się do kwestii powstrzymania okrucieństwa wobec zwierząt oraz porzucania ich, jak również zapewnienia im godnego życia. Główne zmiany odnoszą się m.in. do zapewnienia właściwych warunków bytowych, ponieważ od tej chwili wszystkim zwierzętom należą się odpowiednie, określone prawnie warunki życia, w tym schronienie, odpowiednia przestrzeń i środowisko. Prawo określa także szczegółowe wytyczne dotyczące trzymania poszczególnych gatunków zwierząt w celu zapewnienia im komfortu i dobrego samopoczucia. Ustawodawcy postanowili zadbać również o zdrowie zwierząt. Dokonali tego poprzez zobowiązanie w akcie prawnym właścicieli do obowiązkowej i regularnej opieki weterynaryjnej dla wszystkich zwierząt domowych w *Título II, Capítulo I, Artículo 24 e.* ustawy 7/2023 z dnia 28 marca o ochronie

⁵ T. Justyński, *Znak czasu. Pozarozwodowe „prawo do kontaktów” z domowymi czworonogami?*, „Rodzina i Prawo” 2010, nr 14–15, s. 97.

⁶ Ley 7/2023, de 28 de marzo, de protección de los derechos y el bienestar de los animales.

⁷ Código de Protección y Bienestar Animal.

praw i dobrostanu zwierząt⁸. Przepisy nakazują szczepienia oraz kontrole zdrowia mające miejsce w równych odstępach czasowych. Prawo przewiduje również dostęp do opieki medycznej weterynaryjnej w nagłych wypadkach. Dla wielu najbardziej kontrowersyjna norma prawna to *Título II, Capítulo II, Artículo 27 i.* wyżej wspomnianej ustawy. Stanowi ona, że właściciele zwierząt domowych nie mogą ich opuścić na dłużej niż trzy dni, a jeśli zwierzęciem jest pies, to okres ten nie może trwać dłużej niż 24 godziny. W *Título II, Capítulo II, Artículo 30* ustawy 7/2023 z dnia 28 marca o ochronie praw i dobrostanu zwierząt⁹ nałożono na właścicieli psów obowiązek udokumentowania oraz przedstawienia dowodu ukończenia szkolenia w zakresie opieki nad psami, które będzie ważne przez czas nieokreślony. Szkolenie jest bezpłatne, a jego treść została określona przez władze hiszpańskie. Ponadto w przypadku posiadania psa na własność i przez cały okres życia zwierzęcia posiadacz musi wykupić i mieć ważne w mocy ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej obejmujące osoby odpowiedzialne za zwierzę, na kwotę wystarczającą na pokrycie wszelkich poniesionych kosztów, która zostanie określona w rozporządzeniu. Z wyżej poruszonych przykładów można wysnuć wnioski, iż wprowadzone stosunkowo niedawno zmiany ukazują, jak wielkim szacunkiem i opieką postanowiono obdarzyć w państwie hiszpańskim zwierzęta. Według mnie w ten sposób ustawodawca przedstawił również swój pogląd, iż ludzie są odpowiedzialni za istoty, których życie jest zależne od podjętych decyzji i poczynań człowieka.

3. PRZEPISY PRAWNE OKREŚLAJĄCE STATUS PRAWNY ZWIERZĘCIA W HISPANII

W kontekście poruszanej tematyki przełomowego wyroku najbardziej istotne, a zarazem interesujące w tej materii będą regulacje, które zostały przedstawione w dekreście królewskim z dnia 24 lipca 1889 r. w sprawie publikacji kodeksu cywilnego¹⁰ (oznaczanego dalej jako CC) oraz w ustawie 17/2021, z dnia 15 grudnia, zmieniającej kodeks cywilny, ustawę o hipotece i ustawę o postępowaniu cywilnym, w sprawie statusu prawnego zwierząt¹¹. Nowe regulacje prawne zostały uchwalone 15 grudnia 2021 r., jednak zaczęły obowiązywać dopiero 5 stycznia 2022 r., czyli po *vacatio legis*. Do tego czasu istniały dwa nurty, a co ciekawe, każdy z nich oparty był na przepisach tego samego hiszpańskiego kodeksu cywilnego obowiązującego na terenie całej Hiszpanii oraz przepisach regulujących kryzysy małżeńskie, jak również normach prawnych regulujących rozwiązania sądowe oferowane w tych sporach. Zgodnie z treścią art. 333 CC, sprzed dnia 5 stycznia 2022 r., „wszystkie rzeczy, które są lub mogą być przedmiotem przywłaszczenia, są uważane za mają-

⁸ Ley 7/2023, de 28 de marzo, de protección de los derechos y el bienestar de los animales.

⁹ Ley 7/2023, de 28 de marzo, de protección de los derechos y el bienestar de los animales.

¹⁰ Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil (Código Civil de España).

¹¹ Ley 17/2021, de 15 de diciembre, de modificación del Código Civil, la Ley Hipotecaria y la Ley de Enjuiciamiento Civil, sobre el régimen jurídico de los animales.

tek ruchomy lub nieruchomy”¹². Kolejny przepis hiszpańskiego kodeksu cywilnego, art. 334 CC, wskazuje listę aktywów sklasyfikowanych jako nieruchomości, tworząc tym samym katalog zamknięty, wobec czego pozostałe aktywa należy zaklasyfikować jako mienie ruchome. Przedstawicielem poglądu w hiszpańskiej doktrynie prawnej, iż zwierzęta stanowią rzecz, jest Jacinto Gil Rodríguez definiujący „rzeczy jako wszystkie obiekty, które nie są osobą i służą ludziom”¹³, nie wykluczając z tej kategorii zwierząt. Dodatkowo powszechnie w literaturze prawniczej jest akceptowany w odniesieniu do zwierząt art. 335 CC stanowiący, że „za mienie ruchome uważa się to, co jest podatne na przywłaszczenie, nieujęte w poprzednim punkcie, i zasadniczo wszystko, co może być przewożone z jednego miejsca do drugiego bez uszczerbku dla nieruchomości, do której jest przyłączone”¹⁴. Takie stanowisko zostało zaprezentowane przez Cristinę Gil Membrado w monografii *Régimen jurídico civil de los animales de compañía*¹⁵ czy Marię Paz Sánchez González w publikacji *Los animales como agentes y víctimas de daños en el Derecho Civil*¹⁶. Dodatkowo jeśli ktoś preferuje, może się odnieść również do tak zwanego *semovientes*, czyli w tłumaczeniu z języka hiszpańskiego „żywych rzeczy”. Jest to specjalny termin prawny opracowany przez przedstawicieli hiszpańskiej doktryny prawnej używany do klasyfikowania wyjątkowych rzeczy ruchomych, które są zdolne do samodzielnego poruszania się i rozmnażania się, czyli zwierząt. Pierwotnie termin ten był stosowany jedynie w odniesieniu do zwierząt hodowlanych, jednak z biegiem czasu to się zmieniło, poszerzono jego znaczenie do klasyfikacji wszystkich zwierząt¹⁷. Kategoria ta podlega ogólnym zasadom zarządu majątkiem, a zatem nie jest objęta obowiązkiem ich ustanawiania w postępowaniu rodzinnym, choć z pozostawieniem drogi otwartej dla wszelkich prywatnych uzgodnień stron procesowych. W trakcie rozważań nad hiszpańskim prawem cywilnym należy pamiętać, iż ukształtowano je na klasycznej, rzymskiej dychotomii między przedmiotami a podmiotami prawa¹⁸, wynika z tego, że *semovientes*, czyli „żywe rzeczy”, nie są trzecią kategorią rzeczy. Carlos Rogel Vide przedstawiał pogląd, że pomimo istnienia wspomnianych dychotomicznych terminów nie ma konieczności klasyfikowania zwierząt jako rzeczy, ponieważ termin „obiekt” jest znacznie szerszym terminem niż „rzecz”, zawiera bowiem również energię lub wartości niematerialne¹⁹. Autor w swojej publikacji zgadza się z tezą, że zwierzęta „nie są ani rzeczą, ani osobą”²⁰, więc są czymś

¹² Artículo 333. CC Todas las cosas que son o pueden ser objeto de apropiación se consideran como bienes muebles o inmuebles.

¹³ P. de Pablo Contreras, R. Valpuesta Fernández, *Código Civil Comentado*, t. 1, Navarra 2011, s. 1354.

¹⁴ Artículo 335. CC Se reputan bienes muebles los susceptibles de apropiación no comprendidos en el capítulo anterior, y en general todos los que se pueden transportar de un punto a otro sin menoscabo de la cosa inmueble a que estuvieren Unidos.

¹⁵ C. Gil Membrado, *Régimen jurídico civil de los animales de compañía*, Madrid 2014, s. 16.

¹⁶ M.P. Sánchez González, *Los animales como agentes y víctimas de daños en el Derecho Civil*, w: *Los animales como agentes y víctimas de daños*, red. J.M. Pérez Monguió, Barcelona 2008.

¹⁷ C. Rogel Vide, *Los animales en el Código Civil*, Madrid 2017, s. 14–15.

¹⁸ *Los animales y el derecho*, red. S. Muños Machado, Madrid 1999.

¹⁹ C. Rogel Vide, *Personas, animales y derechos*, Madrid 2018, s. 33–34.

²⁰ *Ibidem*, s. 76.

między i z tego powodu powinna zostać stworzona trzecia kategoria. Drugi nurt prawny, również akceptowany przez hiszpańskie środowisko prawnicze, został przedstawiony w literaturze, w której wskazano, że chociaż przepisy dotyczące zwierząt są częścią reżimu powszechnego prawa cywilnego, w pewnych przypadkach określenie „żywe rzeczy” powoduje konieczność zastosowania odpowiednich szczególnych przepisów w celu poszanowania, w sposób efektywny, podziału zwierząt od rzeczy²¹. W nawiązaniu do powyższego drugi nurt określał, iż zwierzę domowe jest kolejnym członkiem rodziny, podlegającym środkom, które mogą zostać przyjęte w odpowiednim orzeczeniu sądowym dotyczącym opieki nad nim, wizyt i wydatków, zgodnie z hiszpańskim systemem prawnym (art. 90 i 91 CC), które to odnoszą się do tematyki unieważnienia małżeństwa, separacji lub rozwodu oraz skutków związanych z tymi działaniami. Niezależnie od personalnych przekonań cała doktryna była zgodna co do potrzeby reformy legislacyjnej, która rozwiązałaby trudności związane z określeniem statusu prawnego zwierzęcia bez konieczności porównywania zwierząt z dziećmi, jak również uznania ich za kolejny majątek ruchomy lub nieruchomy. Podsumowując status prawny rzeczy, który tradycyjnie, w świetle regulacji *Código Civil de España*, był przyznawany zwierzętom, w szczególności ze statusem mienia ruchomego, przeszedł do historii wraz z uchwaloną ustawą 17/2021 z dnia 15 grudnia, zmieniającą kodeks cywilny, ustawę o hipotece i ustawę o postępowaniu cywilnym, w sprawie statusu prawnego zwierząt, która uznaje ich status jako istot żywych obdarzonych wrażliwością, w podobny sposób jak inne pobliskie akty prawne, których brzmienie zmieniono, aby dostosować je do większej obecnie niż w przeszłości wrażliwości społecznej na zwierzęta. Hiszpański kodeks cywilny reguluje system opieki nad zwierzętami domowymi w przypadku kryzysu małżeńskiego, wprowadzając możliwość porozumienia między stronami w sprawie zwierząt domowych i ustanawiając kryteria, na których, w stosownych przypadkach, sędzia może oprzeć swoją decyzję co do tego, komu przekazać opiekę nad zwierzęciem, dając pierwszeństwo jego dobrostanowi. Opieka nad zwierzętami domowymi może zostać powierzona jednemu lub drugiemu małżonkowi na wyłączność lub na zasadzie podziału, określić trzeba, w obu przypadkach, sposób, w jaki mogą one pozostawać w ich towarzystwie. Umowa dzieli również między małżonków obowiązki związane z opieką nad zwierzęciem. Ustalenia te dokonywane są z uwzględnieniem interesów członków rodziny i dobra zwierzęcia, niezależnie od tego, kto jest właścicielem zwierzęcia i komu powierzono opiekę nad nim. Okoliczność ta musi zostać odnotowana w odpowiednim rejestrze identyfikacji zwierząt, zgodnie z treścią art. 94 bis. CC: „Organ sądowy powierza opiekę nad zwierzętami domowymi jednemu lub obojgu małżonkom i określa, w stosownych przypadkach, w jaki sposób małżonek, któremu nie powierzono ich, może utrzymywać z nimi kontakt, i rozłożyć ciężar związany z opieką nad zwierzęciem, wszystko to w interesie członków rodziny i dobrostanu zwierzęcia, niezależnie od własności zwierzęcia i osoby, której powierzono opiekę. Należy to zapisać w odpowiednim rejestrze identyfikacji zwierząt”. Możliwe jest także polubowne porozumienie w sprawie opieki nad zwierzętami. Uгода regulacyjna musi zawie-

²¹ M.P. Sánchez González, op. cit., s. 20.

rać, zawsze, gdy ma to zastosowanie, oprócz postanowień dotyczących relacji między rodzicami a dziećmi, zasad korzystania z domu rodzinnego, ustalenia dotyczących odwiedzin, alimentów, przeznaczenie zwierząt domowych, jeśli takie istnieją. Zostało to wskazane w art. 90.1.b) bis CC: „wskazanie miejsca pobytu zwierząt domowych, jeśli takie istnieją, z uwzględnieniem interesu członków rodziny i dobra zwierzęcia; podział czasowy zamieszkiwania i opieki, jeśli to konieczne, a także zobowiązań związanych z opieką nad zwierzęciem”²². Umowy te muszą zostać przyjęte z uwzględnieniem interesów członków rodziny i dobrostanu zwierzęcia; podział spędzania czasu i sprawowania opieki, jeśli to konieczne, a także zobowiązania związane z opieką nad zwierzęciem. Zgodnie z treścią art. 90.2 CC należy rozumieć, że organ sądowy może nakazać przyjęcie odpowiednich środków dotyczących poprawy losu zwierząt domowych, jeżeli te ustalone w umowie poważnie zagrażają ich dobru; przy czym organ sądowy powinien tego dokonać bez uszczerbku dla zatwierdzonego porozumienia: „Artykuł 90.2. Porozumienia małżonków przyjęte w celu uregulowania konsekwencji nieważności, separacja i rozwód przedłożone organowi sądowemu są zatwierdzane przez sędziego, chyba że są szkodliwe dla dzieci lub poważnie szkodliwe dla jednego z małżonków. Jeżeli środki są poważnie szkodliwe dla dobrostanu zwierząt domowych, organ sądowy nakazuje ich podjęcie, bez uszczerbku dla uzgodnionej umowy”²³. W przypadku braku porozumienia w procesie separacji lub rozwodu to organ sądowy ustanowi środki właściwe dla tych procesów. Od 5 stycznia 2022 r. środki te obejmują m.in. przeznaczenie zwierząt domowych, ponieważ art. 91.1 CC stanowi, że „w przypadku orzeczenia unieważnienia małżeństwa, separacji lub rozwodu, lub w przypadku ich wykonania, organ sądowy, w przypadku braku zgody małżonków lub w przypadku braku ich zatwierdzenia, określa, zgodnie z postanowieniami poniższych artykułów, środki zastępujące środki przyjęte wcześniej w odniesieniu do dzieci, domu rodzinnego, przeznaczenia zwierząt domowych, zobowiązań wynikających z małżeństwa, rozliczenia majątku oraz stosowne środki zabezpieczające lub gwarancje, ustanawiając odpowiednie środki, jeżeli żadne z nich nie zostały przyjęte w odniesieniu do któregośkolwiek z tych pojęć. Środki te mogą zostać zmodyfikowane w przypadku istotnej zmiany okoliczności”²⁴.

²² Artículo 90.1. b) bis CC El destino de los animales de compañía, en caso de que existan, teniendo en cuenta el interés de los miembros de la familia y el bienestar del animal; el reparto de los tiempos de convivencia y cuidado si fuere necesario, así como las cargas asociadas al cuidado del animal.

²³ Artículo 90.2. CC Los acuerdos de los cónyuges adoptados para regular las consecuencias de la nulidad, separación y divorcio presentados ante el órgano judicial serán aprobados por el juez salvo si son dañinos para los hijos o gravemente perjudiciales para uno de los cónyuges. Si fueran gravemente perjudiciales para el bienestar de los animales de compañía, la autoridad judicial ordenará las medidas a adoptar, sin perjuicio del convenio aprobado.

²⁴ Artículo 91.1. CC En las sentencias de nulidad, separación o divorcio, o en ejecución de las mismas, la autoridad judicial, en defecto de acuerdo de los cónyuges o en caso de no aprobación del mismo, determinará conforme a lo establecido en los artículos siguientes las medidas que hayan de sustituir a las ya adoptadas con anterioridad en relación con los hijos, la vivienda familiar, el destino de los animales de compañía, las cargas del matrimonio, liquidación del régimen económico y las cautelas o garantías respectivas, estableciendo las que procedan

Po przyjęciu pozwu rozwodowego sędzia, w przypadku braku zatwierdzonej sądownie umowy, może przyjąć środki tymczasowe w odniesieniu do dzieci i inne środki, w tym powierzenie opieki nad zwierzętami domowymi jednemu lub drugiemu małżonkowi lub obojgu małżonkom, oraz sposób, w jaki mogą oni spędzać czas ze zwierzęciem. Istnieje też możliwość ustanowienia odpowiednich środków zapobiegawczych w celu zachowania tego prawa dla każdego z małżonków. Również w tym przypadku należy przyjąć środki tymczasowe, mając na względzie interes członków rodziny i dobrostan zwierzęcia. Wynikiem tych nowelizacji prawnych jest m.in. wspomniany przeze mnie w tytule mojej pracy przełomowy wyrok, na mocy którego zasądzona została kwota alimentów na psa. Pokazuje, że zwierzęta mają wyższy status niż rzeczywiste rzeczy, jednak nie jest to równoznaczne ze stwierdzeniem, iż zwierzęta są podmiotem prawnym lub otrzymały indywidualne prawa²⁵.

4. PRZEŁOMOWY WYROK W HISZPANII – ZASĄDZENIE ALIMENTÓW NA PSA

Pierwotnie nic nie zapowiadało, iż rozstrzygnięcie akurat tej sprawy rozwodowej stanie się precedensem, a przy okazji zyska rozgłos na świecie. Stan faktyczny tej sprawy w żaden sposób znacząco nie odbiega od innych spraw rozwodowych. Hiszpańskie małżeństwo postanowiło zakończyć swój wieloletni związek i zdecydowało się na rozwód. Przedmiotem sprawy był również podział opieki nad dziećmi i zasądzenie alimentów na nie. Sąd pierwszej instancji numer 15 w Vigo postanowił, iż dwójka dzieci zamieszka z matką, a lepiej zarabiający małżonek ma płacić na nie 150 euro miesięcznie. Orzeczenie na tym się jednak nie zakończyło, gdyż rodzina była w posiadaniu czworonoga. Sąd uznał, iż kobieta jest w stanie zapewnić zwierzęciu godne warunki bytowe, i to właśnie jej przyznał prawo do opieki nad nim, jednakże były mąż będzie musiał płacić dodatkową sumę na jego utrzymanie w wysokości 40 euro miesięcznie, płatnych w ciągu pierwszych pięciu dni każdego miesiąca i corocznie aktualizowanych zgodnie z CPI (wskaźnikiem cen towarów i usług konsumpcyjnych). Wszelkimi nadzwyczajnymi oraz weterynaryjnymi kosztami byli małżonkowie będą dzielić się po połowie. Mężczyzna postanowił odwołać się od zasądzonych na psa alimentów, jednak jego odwołanie nie zostało uwzględnione. Sąd Prowincjonalny w Pontevedrze utrzymał wyrok wydany przez sąd pierwszej instancji. Podsumowując, w postępowaniu rozwodowym, w którym orzekł wyżej wymieniony hiszpański organ sądowy, w ramach uregulowania stosunków rodzinnych, zwierzę pary pozostanie pod opieką żony, a koszty nadzwyczajne i weterynaryjne zostaną pokryte w połowie. Ponadto, jak stwierdzono w orzeczeniu pierwszej instancji, były mąż będzie partycypował w kosztach utrzymania zwierzęcia kwotą 40 euro miesięcznie, płatną w pierwszych pięciu dniach każdego miesiąca

si para alguno de estos conceptos no se hubiera adoptado ninguna. Estas medidas podrán ser modificadas cuando se alteren sustancialmente las circunstancias.

²⁵ M.P. Sánchez González, op. cit., s. 24.

i aktualizowaną corocznie zgodnie ze wskaźnikiem CPI²⁶. W omawianym wyroku²⁷, oprócz orzeczenia rozwodu, nie tylko ustanowiono system wspólnej władzy rodzicielskiej i opieki nad dwójką dzieci stron sporu wraz z alimentami dla małoletnich, ale także ustalono wysokość miesięcznych alimentów na rzecz psa.

5. SYTUACJA PRAWNA ZWIERZĄT W POLSCE W PRZYPADKU ROZWODU JEGO OPIEKUNÓW

Sytuacja zwierząt w polskim prawie została unormowana w ustawie o ochronie zwierząt z dnia 21 sierpnia 1997 r., t.j. z dnia 7 lipca 2023 r. (Dz.U. z 2023 r. poz. 1580). W art. 1 ust. 1 zdefiniowano zwierzę jako istotę żyjącą, zdolną do odczuwania cierpienia, dodano również, że nie jest rzeczą. Ponadto człowiek jest winien zwierzęciu poszanowanie, ochronę i opiekę. Natomiast ustęp niżej stwierdzono, że w sprawach nieuregulowanych w ustawie do zwierząt stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy, czyli art. 45 kodeksu cywilnego, zgodnie z którym „rzeczami w rozumieniu niniejszego kodeksu są tylko przedmioty materialne”²⁸. To właśnie w ten sposób będzie postrzegane zwierzę podczas postępowania rozwodowego opartego na polskim porządku prawnym. W mojej opinii nie można się bać mówić głośno, iż w tym momencie nasz ukochany pupil to nic innego jak składnik masy majątkowej. W praktyce oznacza to, że w kwestii ustalenia prawa własności zwierzęcia, a zatem także której ze stron sporu rozwodowego przysługuje opieka nad zwierzętami, będzie przede wszystkim sprawdzane, czy zwierzę zostało nabyte przed zawarciem związku małżeńskiego czy też w jego trakcie. W sytuacji nabycia zwierzęcia domowego przed ślubem wchodzi ono w skład majątku danej osoby, która je adoptowała lub zakupiła. W przypadku nabycia zwierzęcia podczas trwania małżeństwa sprawa komplikuje się, chyba że małżonkowie zawarli umowę o rozdzielności majątkowej. Jeżeli strony ustanowiły rozdzielność majątkową, to zwierzę jako część majątku będzie traktowane tak, jak ustalono to w zawartej między stronami umowie. W przypadku braku ustanowienia rozdzielności majątkowej mamy styczność z niczym innym jak wspólnością majątkową. Istnieje możliwość, że sąd w wyroku rozwodowym będzie orzekać o podziale wspólnego majątku, a więc w naszym przypadku także w przedmiocie opieki nad zwierzęciem domowym, w takich sytuacjach wymiar sprawiedliwości orzeknie, przy którym z małżonków pupil zostanie na stałe. Warto jednak wspomnieć, że w sprawach o rozwód sąd orzeka odnośnie do podziału majątku jedynie w przypadkach, kiedy nie przyczyni się to do przewlekłości postępowania. W sytuacji zaognionego sporu między małżonkami nad składnikami majątku wspólnego czy też opieki nad zwierzęciem

²⁶ „Contribuirá al gasto del animal con la suma de 40 euros al mes, pagaderos en los cinco primeros días de cada mes y actualizable anualmente conforme al IPC” SAP PO 2608/2023 – ECLI:ES:APPO:2023:2608, Órgano: Audiencia Provincial, Sede: Vigo, Sección: 6, No de Recurso: 451/2023, No de Resolución: 526/2023, Fecha: 03/11/2023.

²⁷ SAP PO 2608/2023 – ECLI:ES:APPO:2023:2608, Órgano: Audiencia Provincial, Sede: Vigo, Sección: 6, No de Recurso: 451/2023, No de Resolución: 526/2023, Fecha: 03/11/2023.

²⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610.

domowym koniecznym zabiegiem będzie przeprowadzenie kolejnego postępowania, tym razem o podział majątku, które może nastąpić dopiero po uprawomocnieniu się wyroku rozwodowego. Należy zauważyć, że dla zwierzęcia czas płynie niezależnie od toczącego się rozwodu jego dotychczasowych opiekunów. Z tego względu w mojej opinii należy rozważyć ugodę pozasądową, przy pomocy której opiekunowie pupila będą mogli ustalić kwestie sprawowania opieki w szczegółowy, odpowiadający obu stronom sposób. Wyżej wymienione rozwiązanie spowoduje, że rozstający się małżonkowie będą mogli ustalić konkretny grafik opieki oraz częstotliwość spotkań i zabaw ze zwierzęciem, a samo zwierzę nie będzie pozbawione kontaktu z żadnym z dotychczasowych opiekunów.

6. CZY ROZSTRZYGNIĘCIE O ALIMENTACH DLA PSA JEST MOŻLIWE W ŚWIECIE POLSKIEGO PORZĄDKU PRAWNEGO?

Polskie prawo nie przewiduje formalnej możliwości uznania zwierzęcia za członka rodziny w świetle prawa, tak jak w Hiszpanii. Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie reguluje kwestii dotyczącej powierzenia opieki i ustalenia kontaktów rozwiedzionych małżonków z ich dotychczas wspólnymi zwierzętami domowymi, problem ten dostrzegł w 2010 r. dr hab. Tomasz Justyński, o czym wspominałam wcześniej. Należy jednak zwrócić uwagę na wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy-Woli z dnia 24 listopada 2020 r., sygn. akt I C1855/19, w którym sąd wskazał, że pomimo iż powódka jest faktyczną „właścicielką” psa, zwierzę powinno zostać u jej byłego partnera, gdyż przeprowadzka przysporzyłaby psu cierpienie. Sąd wskazał, że orzekł w ten sposób ze względu na to, że pies jako istota czująca potrzebuje w życiu pewnej stateczności i zmiana lokum dla pupila wiązałaby się z niepotrzebnym stresem. W związku z powyższym uzasadnieniem Sąd przyznał opiekę nad psem partnerowi, który nie był właścicielem, gdyż nie zakupił psa ani nie został ujęty w książeczce zdrowia zwierzęcia jako opiekun. Kodeks rodzinny i opiekuńczy jako akt prawny decyzją ustawodawcy nie umożliwia również przyznania podczas postępowania rozwodowego alimentów bezpośrednio na zwierzę domowe. Istnieje jednak inne rozwiązanie takiej sytuacji w postaci ujęcia kosztów związanych z utrzymaniem pupila po rozwodzie. Wówczas tego rodzaju zabieg będzie określany jako usprawiedliwione potrzeby uprawnionego do alimentów. Zgodnie z art. 135 kodeksu rodzinnego i opiekuńskiego „Zakres świadczeń alimentacyjnych zależy od usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego oraz od zarobkowych i majątkowych możliwości zobowiązanego”. Zagadnienie to w sposób kompleksowy zostało przedstawione w komentarzu do kodeksu rodzinnego i opiekuńskiego: „charakterystyczne jest to, że ustawodawca w ramach obowiązku alimentacyjnego przewiduje zaspokajanie usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego, a nie wszystkich jego potrzeb. Zatem ustalenia wymaga, które z potrzeb uprawnionego mają charakter usprawiedliwiony, a które z nich – chociaż istnieją – nie mieszczą się w pojęciu potrzeb usprawiedliwionych. Odróżnić jednak należy sytuację, w której określa się zakres świadczeń alimentacyjnych rodziców wobec dzieci, od sytuacji ustalania wysokości obowiązku alimentacyjnego wobec pozostałych uprawnio-

nych do alimentacji. W przypadku obowiązku alimentacyjnego rodziców względem dzieci obowiązuje zasada równej stopy życiowej, co oznacza, że jeżeli rodzice mają znaczne możliwości majątkowe i zarobkowe, to powinni zaspokajać potrzeby dzieci nawet na wyższym poziomie niż ich usprawiedliwione potrzeby, tj. na takim poziomie, który pozwoli utrzymać równą stopę życiową rodzica i dziecka. Jedynie w takim wypadku rozmiar możliwości majątkowych i zarobkowych zobowiązanego może doprowadzić do sytuacji, w której uprawnione dziecko będzie uzyskiwało świadczenia alimentacyjne na wyższym poziomie, niż wynikałoby to z ustalonych jego usprawiedliwionych potrzeb²⁹. W praktyce wskazuje się więc na koszty podstawowe związane z utrzymaniem psa, zapewnieniem mu godziwych warunków bytowych oraz opieki weterynaryjnej. Usprawiedliwione są też koszty związane z ubezpieczeniem zwierzęcia czy kursami szkoleniowymi, jeśli uzasadniają to indywidualne potrzeby pupila. Ze względu na artykuł art. 353 (1) k.c., który przewiduje zasadę swobody umów, powyżej omówione przeze mnie kwestie sporne można określić przy pomocy zawarcia umowy wyznaczającej zakres kontaktów ze zwierzęciem oraz podział kosztów związany z jego utrzymaniem na co dzień, jak i np. zawierając w umowie ustalenia dotyczące ponoszenia wydatków podczas nagłych wypadów i nieprzewidzianych wizyt weterynaryjnych.

7. PODSUMOWANIE

Rozpatrując unormowania prawne odnoszące się do sporów w przedmiocie opieki nad zwierzętami domowymi, należy badać je przez pryzmat ich humanitarnego traktowania oraz dobrostanu. W Hiszpanii ten pogląd został podzielony przez ustawodawcę, który zdecydował się na wprowadzenie krajowych regulacji określających status prawny zwierząt jako istot żywych obdarzonych wrażliwością, jak również normując w przepisach ich sytuację podczas kryzysów małżeńskich, podając przy tym możliwe rozwiązania sądowe. W związku z nowelizacjami w hiszpańskim prawie, omówionymi przeze mnie wyżej, w przypadku rozwodów w Hiszpanii rodzinne zwierzęta domowe, podobnie jak dzieci, będą mieć zapewnioną opiekę, kontakt z byłymi małżonkami, możliwe jest także zasądzenie alimentów na pupila. Oczywiście należy mieć na uwadze, że te ustalenia zależne będą od wielu okoliczności i warunków, a dla każdej sprawy rozwodowej będą ustalane indywidualnie.

Odnosząc się do Polski, należy pamiętać, iż wprawdzie ustawa o ochronie zwierząt odwołuje się w stosunku do zwierząt do przepisów odnośnie do rzeczy, jednakże już z przytoczonego przeze mnie art. 1 ust. 1 tej ustawy wynika wprost, że zwierzę z całą pewnością nie jest rzeczą, a określone zostało jako istota żyjąca, która jest zdolna do odczuwania cierpienia. W ostatnich latach społeczeństwo, a co za tym idzie także sądy, zdaje się coraz bardziej rozumieć i szanować ten pogląd. Zwykli ludzie często dzielą się tą myślą z opinią publiczną poprzez wyra-

²⁹ A. Kawałko, H. Witczak [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Fras, M. Haddas, Warszawa 2021,

żanie jej w mediach społecznościowych. Sądy jednakże przedstawiają stanowisko za pomocą wydawanych przez siebie orzeczeń, a te ostatnie wskazują na to, że zwierzęta coraz rzadziej traktowane są jako zwykły składnik majątku. W judykaturze coraz częściej uwzględnia się dobro zwierzęcia ponad wcześniej przyjęte prawo własności.

BIBLIOGRAFIA

- Gil Membrado C., *Régimen jurídico civil de los animales de compañía*, Madrid 2014.
- Justyński T., *Znak czasu. Pozarozwodowe „prawo do kontaktów” z domowymi czworonogami?*, „Rodzina i Prawo” 2010, nr 14–15.
- Kawałko A., H. Witczak, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2021.
- Los animales y el derecho*, red. S. Muños Machado, Madrid 1999.
- de Pablo Contreras P., R. Valpuesta Fernández, *Código Civil Comentado*, t. 1, Navarra 2011.
- Rogel Vide C., *Los animales en el Código Civil*, Madrid 2017.
- Rogel Vide C., *Personas, animales y derechos*, Madrid 2018.
- Sánchez González M.P., *Los animales como agentes y víctimas de daños en el Derecho Civil*, w: *Los animales como agentes y víctimas de daños*, red. J.M. Pérez Monguió, Barcelona 2008.
- Villalba T., *Código de Protección y Bienestar Animal*, wydanie z 13.02.2024, Madrid 2024.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- Business Insider, *Schronisko pełne psów i kotów. Coraz więcej zwierząt trafia do nas z powodów ekonomicznych*, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/schronisko-pelne-psow-i-kotow-coraz-wiecej-zwierzat-trafia-do-nas-z-powodow/1vpe8hm> (dostęp: 1.07.2024).
- El Universal, *Entran en vigor modificaciones a Ley de Protección y Bienestar Animal; refuerzan acciones que prohíben su maltrato*, <https://www.eluniversal.com.mx/metropoli/entran-en-vigor-modificaciones-a-ley-de-proteccion-y-bienestar-animal-refuerzan-acciones-que-prohiben-su-maltrato/> (dostęp: 7.07.2024).
- Główny Inspektorat Weterynaryjny, *Raport roczny z wizytacji schronisk dla zwierząt za rok 2020*, data publikacji: 8.12.2021.
- Główny Inspektorat Weterynaryjny, *Raport roczny z wizytacji schronisk dla zwierząt za rok 2021*, data publikacji: 6.04.2023.
- Główny Inspektorat Weterynaryjny, *Raport roczny z wizytacji schronisk dla zwierząt za rok 2022*, data publikacji: 28.12.2023.
- Główny Inspektorat Weterynaryjny, *Raport roczny z wizytacji schronisk dla zwierząt za rok 2023*, data publikacji: 5.11.2024.
- Library of congress, *Spain: New Law Providing for Increased Protection of Animals Adopted*, <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2022-01-17/spain-new-law-providing-for-increased-protection-of-animals-adopted/> (dostęp: 1.07.2024).
- <https://www.prawo.pl/prawo/dzielenie-zwierzat-po-rozwodzie,521247.html> (dostęp: 16.02.2025).
- <https://www.rp.pl/opinie-prawne/art261491-tomasz-justynski-rozwod-hipoteka-i-wspolnypies> (dostęp: 16.02.2025).

Seguros para perros Kalibo, *Ley española de bienestar animal: Cuándo entra en vigor y novedades en 2023*, <https://www.seguroparaperros.com/blog/ley-de-bienestar-animal> (dostęp: 7.07.2024).

Szklarek S., *Udomowienie psa. Jak przebiegał proces oswajania wilka?*, <https://www.national-geographic.pl/artukul/psy-zostaly-udomowione-wczesniej-niz-sadzimy-nawet-30-tys-lat temu> (dostęp: 1.07.2024).